

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

XLVI. • 2017/4.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(3)
Kutatások	(6)
Fórum	(8)
Néprajzi muzeológia	(34)
Szemle	(41)
Köszöntések	(54)
In memoriam	(59)
Mindenféle	(67)

NEGYVENHATODIK ÉVFOLYAM
2017/4.

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

Bocskor, csizma, paduka Kalandozás a lábbeli körül a Kossuth téri Néprajzi Múzeum utolsó időszak kiállításán

Ismeretes: a Kúria régi-leendő épületét el kell hagynia a Néprajzi Múzeumnak – csak remélni tudjuk, hogy az új helye végre a kifejezetten a számára tervezett épületben, a Városligetben lesz. A hírek szerint az új raktár kialakításának a munkálatai jól haladnak, s közeledik az idő, amikor menniük kell. Ennek fényében stílszerűnek tűnik, hogy a Kossuth téri épület utolsó időszak kiállítását a járás-keelés hasznos eszköze, a lábbeli körüli kalandozásnak szentelték, amely a Néprajzi Múzeum „születésnapjához”, március 5-éhez időzítve nyílt meg 2017-ben, s amelyet elvileg november végéig, gyakorlatilag december 3-ig, a múzeum kapuinak nagyközönség előtti bezárásáig lehetett megtekinteni.

Egy balettművész mozgásban lévő meztelen lábfejére, e bonyolult anatómiai konstrukcióra fókuszáló videó fogadta a látogatót, amely után az első terem arra vállalkozott, hogy mintegy fogalommagyarázatként a kiállítás címéül választott emblemikus lábbelitípusokat bemutassa. A *csizma* és a *bocskor* sokaknak ismerős lehet – ám, mint a kiállítás további pontjai szemléletesen mutatták, mindkettőnek meglehetősen sok variációja létezik. Egy átlagos műveltségű embert viszont már alighanem megizzasztaná, ha arra kellene felelnie, hogy mi az a *paduka*? A helyes válasz: egy indiai eredetű lábbeli, ami nem más, mint egy ujjgombos fatalp. Rendszerint ez az egyszerű lábbeli védi a meleg égövi területek forró homokjától vagy a köves ösvényeken a sérülésektől az ott élő emberek lábát. A csak a funkciót szem előtt tartó díszítetlen példánytól az értékesebb fából mívesen megformált, elefántcsont-berakással, aranygombbal készített, reprezentatív darabokig ennek is gazdag változatai voltak, amelyek a kiállítás más tereiben ugyancsak bemutatásra kerültek.

A tárlat kurátorai előbb azonban a mezítlábasság néprajzából adtak ízelítőt. Természetesen az éghajlat jelentős mértékben meghatározza nemcsak a lábbeli jellegét, hanem annak hiányát is. A 20. századig Európa-szerte a szegénység egyik sajátos ismérve volt a téli lábbeli hiánya. A terem falain lévő korabeli fényképek tanúsága szerint, amikor a múlt század első felében mind jobban teret nyert a paraszti világban is a lábbeli, előbb a férfiak viseletének lett a természetes része, majd idővel az asszonyoké, s legvégül a gyermekek hagyták el a mezítlábasságot. Azonban nem csak anyagi okai lehettek a lábbeli hiányának. A tárlat kitér ennek a kultikus, vallási eredetű okaira is.

Bár néhány munkánál (a szőlő és a káposzta taposása, vagy éppen vályogvetéskor az agyag törekes szalmával való összedolgozása során) kifejezetten a

csupasz láb használata volt a célszerű, a legtöbb munkához, vagy különösen, ha hosszú útra indultak gyalog, indokolt volt lábbelit húzni. Az év legnagyobb részében a hó és jég uralta tájon élő népek sarkvidéki életmódját egészen a közelmúltig a hagyományos gyűjtögetés, vadászat és halászat jellemezte, az észak-eurázsiai tundrák lakói pedig nomád rénszarvastenyésztők voltak. Az e térségekben élők számára alapvetően fontos volt, hogy teljes öltözetük jól záródjon, védve őket a külvilág viszontagságaitól. A zord éghajlati viszonyok Alaszkától Szibériáig hasonló öltözékek kialakulását eredményezték. Bőrből és szőrméből készült viseletük nélkülözhetetlen eleme volt a hosszú szárú prémcsizma. A hasonlóságok mellett természetesen népcsoportonként és a felhasználható nyersanyagok függvényében voltak bizonyos eltérő sajátosságok is. Az inuit eszkimók a bőrharisnyájukra főkabórcsizmát húztak, a skandináv térségben a számik (lappok), vagy a szibériai nyenyecék és tunguzok lábbelije rénszarvasprémből készült. A farkasordító hidegben a hosszú szárú csizma mindkét oldala szőrmés volt: belül a csupasz láb vérkeringését mintegy stimulálta a bőrrel érintkező prém.

*Részlet a kiállításból
(Fotó: Kerék Eszter)*

Mintegy kontrasztként a terem másik felében az egyenlítő környéki, vagy legalábbis a meleg égövi népek lábtyúi voltak kiállítva. Ha a szükség megkívánta itt növényi rostokból, kéregből is készítettek alkalmas lábbelit. Japánban a parasztok rendszerint olcsó rizszalmából fontak maguknak lábbelit, de a felkelő Nap országában viseltek gyékényből és fából faragott lábra valót is. Az

utóbbi félét Afrikában esős évszakban, illetve sáros, mocsaras talajon használták. Fa- vagy csak fatalpú cipőket nedves időben az öreg kontinensen is viseltek. Ezek Közép-Európában német közvetítéssel terjedtek el. Természetesen bőrből is készültek lábbelik – ha nem házilag állították elő, akkor vargák, cipészek, csizmadiák és *opánka*- (bocskor)készítők keze alól kerültek ki e portékák.

A végtelen határú füves sztyeppén hagyományosan lóháton közlekedtek. Ehhez a csizma volt az ideális viselet, ugyanis ennek a talpa követte a kengyel formáját. E lábbeliket részben városi mesterek varrták, de előfordult, hogy a nomadizálók saját maguk is elkészítették.

Ahogy a viselet egyéb darabjai, úgy a lábbeli is alkalmas volt a reprezentáció kifejezésére. Az avatott szeműek számára nemcsak a viselőjének a világban és a társadalomban betöltött helyéről, hitéről vallott, hanem olykor még az egyéni ambícióiról is. Nem véletlen, hogy a divat is hatást gyakorolt már a korábbi évszázadokban is a lábbelikre.

Egy hagyományos közösségben az, hogy kinek mi fedte a lábát, hivatásáról, mesterségéről, illetve a nemzeti identitásáról is árulkodhatott. Egyes kultúrák meghatározták azt is, hogy bizonyos közösségi cselekmények során mi lehet a lábon.

Éppen a gazdag kulturális összefüggésrendszer miatt egyszerre hálás, a merités bősége folytán pedig hálátlan feladat a lábbelik köré kiállítást szervezni. Talán a személyes érdeklődésem teszi, de a magam részéről az egyes lábbelik elkészítésének a technológiájáról is szívesen láttam volna információkat. E hiányérzetet azonban ellensúlyozta a dokumentációs anyag bősége, köztük olyan unikális darabok felhasználása, mint a Xántus János nevezetes 1869/70-es kelet-ázsiai utazásán készült rajzaiból adott mustra. Érdemes lenne a gyűjtőnaplóját, rajzfüzeteit teljes egészében közreadni. A kiállítás kurátorai: Fülöp Hajnalka, Katona Edit, Kerecsi Ágnes és Sedlmayr Krisztina összességében tetszetős és informatív tárlatot állítottak össze – szinte csaknem teljes egészében a Néprajzi Múzeum anyagára támaszkodva. Az általuk írt szöveg, valamint a Csorba Judit, Gebauer Hanga, Stekovics Rita, Szotzfried Árpád és Tasnádi Zsuzsanna által összegyűjtött képanyag alapján Sedlmayr Krisztina szerkesztésében egy 80 oldalas kiállításvezető is készült a tárlathoz. Evés közben jön meg az étvágy alapon – különösebb lábbeli-fétis nélkül is – csak remélni tudom, hátha tervezi azt is a Néprajzi Múzeum, hogy a lábbeligyűjteményét majd egy külön tárgykatalógusban is közkinccsé teszi.

SZULOVSKY JÁNOS